

Lietuvos meno kūrėjų asociacija

Vedėjai, žiūrovai, žmonės

2011-12-01

ŽURNALAS: NAUJASIS ŽIDINYS - AIDAI

TEMA: Bendrakultūriniai tekstai

POTEMĖ: TV

AUTORIUS: Gražina Sviderskytė

DATA: 2011-12

Vedėjai, žiūrovai, žmonės

Gražina Sviderskytė

TV laidų vedėjai neturi pasirinkimo. Jie iš ekranų vis žada susitikti ar pasimatyti, nors televizorių žiūrintysis tūlas Meškučiuose ir net Turniškėse veikiausiai niekada nesusitiko ir ateityje nepasimatys, tarkime, su Linu Samėnu iš TV3 ir juolab Ralitsa Vassileva iš CNN. „Susitikti“, reiškia būti žiūrimam, turėti žiūrovą. Įsiklausius, tokių kodų pilnas TV eteris: iš Baltupių, Londono ar Niujorko, Šeškinės ar Honkongo jie vis sako, kad jums paruošė laidą, dėkoja jums už dėmesį, linki jums gero vakaro ir kviečia „likti kartu“ su kitu vedėju... Bet faktas lieka faktu: kaip buvote, taip ir liekate nesusitikę, nepažįstami, nei greta, nei juolab kartu nebuvę, kas sau.

Tokia menka detalė rodo, kaip didžiai pripratome prie TV eterio srauto: įgudome girdėti, priimti siunčiamus signalus taip pat nejučia, kaip kvėpuojame. Antai net galime „likti įsijungę“ (!), jei laidos vedėjas taikliai suintriguoja ir maloniai paprašo... Be abejonės, tarp žmonių, vienu metu esančių abipus ekrano, užsimezga ryšys. Bet tai – kitoks, ypatingas ryšys. Net kai įprasto vaizdo imtuvus nurungs trimačio vaizdo televizoriai ir žiūrintysis neteks privilegijos spriegti skambų sprigtą „kalbančiai galvai“ per ekrano stiklą, buvimo „kartu, šiapus ir anapus“ fenomenas neišnyks. Juk laidos vedėjas niekad negebės iš tikrųjų „būti kartu“ su tūkstančiais, milijonais jį žiūrinčiųjų. O jei negebės, tai visada naudos tam tikrą techniką, paprastas ar įmantresnes gudrybes, kurios „šiapus ir anapus“ skirtį daro nepastebimą, tik kartais juntamą.

Pradėkime nuo ABC: ar žinote, kad vedėjas yra juo geresnis, juo labiau išlavėjęs keistokas jo įgūdis jus (mus), žiūrinčiuosius, įsivaizduoti filmuojančios TV kameros objektyvo gelmėje? Bet kuris patyręs ir geranoriškas vedėjas patars pradedančiajam: „Nebubenk teksto kamerai, pasakok istoriją žmogui“. Tai – ypač svarbu, gal net svarbiausia. Jei vedėjas tokio įgūdžio neturi, tai gali tapti bedarbiu, nes ekrane atrodo nepatrauklus, nepatikimas, keistas ar net įtartinas, it mietą prarijęs. Jei vedėjas toki

įgūdį turi, gali tapti „TV žvaigžde“, nes ekrane atrodo savas. Kaip Linas arba Ralitsa.

Be abejonės, tokie kaip Linas ir Ralitsa apdovanoti didesne asmenine charizma nei visos TV laidos vedėjo technikos kartu sudėjus. Žmogiškasis faktorius – vidinių ir išorinių asmens savybių derinys – televizijoje taip pat be galo svarbus. Tačiau televizija visada, kiekvienu atveju, iš principo yra piktografinis mediumas, vaizdaraštis. Dėl to bet kuris TV veidas skiriasi nuo sutikto gatvėje, TV teatras ar koncertas skiriasi nuo gyvos scenos ir net ilga prakalba Algimanto Čekuolio laidoje skiriasi nuo profesoriaus paskaitos auditorijoje. Kiekvieną žodį ar vyksmą TV studijoje, TV filmavimo aikštelėje tiesiogiai priima TV kamera, o ne jūs.

Lemtingas TV vedėjo įgūdis gali būti dirbtinas (vien profesinės meistrystės išdava), natūralus (vien įgimto gebėjimo specifinė išraiška) arba toks ir anoks kartu. Visų geriausias TV laidų vedėjas yra tas, kuris iš prigimties geba megzti kontaktą su individualiais bei auditorijomis ir šį gebėjimą dar išstobulina profesiniais būdais, profesinėje aplinkoje. Paprasčiau tariant, geriausias TV laidų vedėjas mažiausiai skiriasi „ekrane“ ir „gyvenime“. TV studijoje ar filmavimo aikštelėje jis – tikras profesionalas: nesiversdamas per galvą tiesiog išvelgia, jaučia jus TV kameroje, kreipiasi į jus kiaurai ją, ir tiek.

Bet... kaip čia dabar, „kiaurai kamerą“? Ar taip įmanoma? Aišku, neįmanoma: kamera yra riba, slenkstis, barjeras. Kalbėtis gyvai ir priešais arba per kamerą yra kas kita. Būti tiesioginiame (ar netiesioginiame) eteryje yra kas kita nei tiesiog būti. Ir stebėti žmones eteryje irgi reiškia ką kita nei, pavyzdžiui, stebėti kolegas per susirinkimą darbe.

Reikia skirti jus, t. y. bendrinį žiūrovą ir Jus, t. y. tikrinį asmenį. TV laidos vedėjo adresatas yra žiūrovas, o ne Jūs. Kai vedėjas kreipiasi į žiūrovą, jis nušvinta malonia, oria ar santūria pagarba ir/ar bičiulyste ir visa savo kūno kalba byloja: „Malonu jus matyti“. Bet į Jus, Tamsta, niekas, net eterio galiūnė Oprah Winfrey neįstengia, nesugeba kreiptis, nes Jūs niekaip, absoliučiai jokiais būdais neišsitenkate TV kameroje, tame šaltai žvilgančiame juodo plastiko ir optinių lęšių apskritime.

Negi vedėjai priešais kamerą vaidina, apsimitinėja? Ne. Bent jau ne visai taip.

Geresni ir geriausi vedėjai naudoja tokį „fokusą“: redukuoja jus į išgalvotą subjektą, kuris TV kameros cilindre puikiai išsitenka ir visada jame paslaugiai tūno. Populiarūs subjekto variantai yra geroji močiutė, kaimynas, bičiulis, draugė, artimasis – bet kas, kas rūpi ir su kuo gera, malonu bendrauti. Tas padaras TV kameroje nesate, negalite būti jūs. Bet sykiu tas padaras yra visas tūkstantis ar net šimtas milijonų jūsų – nelygu apie kokią TV laidą kalbame. Su tuo padaru vedėjas ir kalba: užmezga artimą, beveik intymų ryšį, visai kaip su gyvu žmogumi. Taip lengviau ir išlaikyti, ir užmaskuoti laidos formatui tinkamą, pageidaujama santykiui deramą pozą: nuo verslo klasės dalykiškumo, oficialumo, solidumo iki vakarėlio betarpiškumo, flirto, klounados. Juo geresnis profesionalas, juo mažiau krinta į akis ir erzina jo poza, kameros barjeras netrikdo, skirtis tarytum išstipsta. Tai ir yra „fokusas“: nebubenti teksto kamerai, bet pasakoti istorijas (kameroje tūnančiam) žmogui.

Skamba paikai? Netikite? Paklauskite Oprah Winfrey, gal ji įtikins. „TV narvelis“, štai,

vėl ruošiasi į *Oprah TV* miestą Čikagą, bet tikrai jos nebeklaus: pakako kalbamą dalyką gerai patirti savo kailiu ir dar andai pasitvirtinti su *CNN International* senbuviais, pasaulinio TV eterio asais Ralitsa Vassileva, Johnatanu Mannu bei kitais.

Jei bendravimas per mediumą nebūtų ypatingas ir nuo gyvo bendravimo nesiskirtų, tai nė nereikėtų tokių žodžių kaip „vedėjas“ ir „žiūrovas“. Bet štai, prireikė. Anksčiau reikėjo ne tik žodžių, bet ir ryškių vaidmenų. Vedėjai būdavo lengvai įsimenamų, patrauklių bruožų, dažniausiai elegantiškos išvaizdos, raiškios dikcijos, pasitempę ir, dabar sakytume, pernelyg įsijautę, labai susireikšminę, atitolę nuo žiūrovo per pagarbų atstumą, taip tarsi pabrėždami pranešamos žinios svarbą ir mediumo didingumą. Žiūrovas klusniai atsidėdavo savo rolei: tiesiog... žiūrėdavo televizorių, tik dabar prie visur esančio televizoriaus daro, dovanokite, bet ką ir viską.

Modernybėje įprasta skirtybių nepaisyti, jas painioti, tapatinti ar bent užglaistyti. Ar pastebėjote, kad geresni ir geriausi TV laidų vedėjai ypač retai mini žodį „žiūrovai“? Nėra jokių žiūrovų, esate tik JŪS. „Mieli žiūrovai“ tapo tokia pat atgyvena, kaip ir kadais laiškuose įprastas kreipinys „Miela Redakcija“. Vietoje kvietimo žiūrėti iš ekranų raginama „būti kartu“, „likti su...“ Skirtis ištrinama, vienatiniame JŪS visi kaip vienas įsijungę ir susijungę pasiutiškai kintančioje eterio marmalynėje.

Žinoma, reikėtų stebėtis, jei būtų kitaip. Pasaulis pašėlo suktis vien dėl nepakeičiamo ir gyvybiškai svarbaus „jūs“. Kaip parduotuvėje elementarus pirkimas-pardavimas pavirto didžiai suasmeninto rūpesčio, jusles dirginančio, net į priklausomybę vedančio malonumo aktu, taip televizijoje elementarus žinios siuntimas-priėmimas (ir pardavimas!) pavirto įjunkinančiu tariamu bendravimu, buvimu kartu su jumis. Ir TV siunčiama žinia, kaip kitos prekės, prarado paskirties aiškumą, stabilaus patikimumo, ilgaamžiškumo privalumą.

Zygmuntas Baumanas yra taikliai pastebėjęs, kad vedėjai nebesėdi TV studijose išsitempę it stygos, bet vaikšto, gestikuliuoja ir net prieš itin svarbų pranešimą žinių laidoje, prieš įjungiant mikrofonus, atseit šnekučiuojasi, tarytum netyčia užklupti: taip esą teigia žinios praeinamumą, menką patvarumą. Galima papildyti, kad ir *po* svarbių pranešimų, laidos pabaigoje įprastas vedėjų gestas – nuo darbastalių vienu mostu krūvon sušluoti perskaitytus tekstus, padėti juos į šalį, tarsi palikti praeičiai – taip pat liudija patirto, suvartoto akimirksnio pabaigą ir, iškart, kito pradžia: „Susitiksime po valandos“ arba „Atnaujintos žinios – lygiai devintą“.

Kitas žingsnelis, aukštesnė pakopa – jau ne meistriškai sukurta bendrystės iliuzija, bet nuasmenintas bendras buvimas, vieninga, sutartinė būtis TV eteryje. Globalioji CNN, pavyzdžiui, seniai nesitapatina su kažkokia iškaršusia televizija. Tpfu, kam tokia dar gali būti įdomi? Ji skelbia: CNN yra politika. Arba CNN yra pinigai. Itin populiaraus (ir, banaliai dėsninga, skandalingai pagarsėjusio) CNN vedėjo laidos pavadinimas – *Quest Means Business*. Jį galima suprasti ir taip: ekstravagantiškasis britas Richardas Questas pats yra verslas. Tai – didžiulis TV laidos vedėjo tapatumo virsmas: dievai bežino, kas jis iš tikrųjų per žmogus, užtat jis tampa aiškia idėja, įkūnija tikslų kodą. Tai – nebe šiaip gabus televizijos darbuotojas. Tai tiesiog investicijų portfelis su akiniais ant nosies. Tobula!

Tiesa, be vedėjų TV eteryje dar maišosi gausybė kitų: pašnekovų, komentuotojų,

svečių, dalyvių. Bet, trumpai tariant, jie irgi neturi jokio pasirinkimo, jokių šansų keberiotis antraip. Kaip taikliai palygino Dorothy ir Jerome Singer bei Diana Zuckerman, eterio šnekos primena nesibaigiantį vakarėlį milžiniškame nepažįstamųjų būryje: kas kelias minutes, net sekundes esi pristatomas vis naujam sutiktajam, ir tai yra ganėtinai smagu, tik štai sunku įsidėmėti jų vardus, prisiminti, apie ką jie šnekėjo. Arba kad jie čia išvis buvo. Net jei viską prisiminsi, kas iš to: rytoj vėl bus vakarėlis, nauji vardai ir naujos temos, ir, žinoma, vėl slapčiausios (tam vakarui) paslaptys.

Galiausiai, jei kas nors santykiyje „kartu, šiapus ir anapus ekrano“ turi pasirinkimą, tai tik žiūrovai. Bet irgi ribotą. Objektiviai jų galią pasirinkti, spręsti riboja nuo „kalbančių galvų“ skirianti erdvė (bent pusmetris ar dešimtys tūkstančių kilometrų), laikas (mikrosekundė ar keli dešimtmečiai), ekranas (kameros). Be to, subjektyviai riboja patirtis ir išmanymas. Juo šito mažiau, juo dažniau žiūrovui, lyg somnambului, bet kuris „TV veidas“ atrodo tinkamas „likti kartu“. Juo daugiau, juo dažniau dėmesys kliūva už įvairiausių detalių ir tokių impulsų slopina. Bet gi patirtis ir išmanymas savaime turi didesnę išliekamąją vertę nei pridera. Tai – vieni iš trukdžių, kurie, kaip sakė Baumanas, reikalauja gilesnės refleksijos, nei savo reikalais užsiėmę vartotojai išgali pakelti. Netobula! Tad, jei galite, „likite įsijungę“. Pagaliau, alternatyvus pasiūlymas juk skamba visai nekaip.